

שמעתא למיקתא

גליון נה' פ' תזריע ה'תשע"א / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' בגד שנתלכלך בחול המועד האם מותר לנקותו, כשיש בזה משום כבוד הבריות

כידוע חול המועד אסור במלאכה אלא דמכל מקום מותר לעשות בו דבר שהוא לצורך המועד, אם הוא כרוך רק במעשה הדיוט [עייני מ"ב (סי' תקל ס"ק א)]. אלא שמ"מ יש דברים שאסרו חכמים אע"פ שהם לצורך המועד, כמו כיבוס וגילוח כדי שלא יכנסו מנוולים במועד ואפילו אם כיבס לפני המועד, פרט למי שאין לו אלא חלוק אחד [וכן מי שבא ממדינת הים וכו', עייני טשו"ע (רי"ש סי' תקלד) ומ"ב (ס"ט)].

מעתה יש לדון במי שנתלכלך בגדו בחול המועד, באופן דאיכא משום כבוד הבריות, ויש לו בגד אחר אלא שאינו תחת ידו, האם נאמר שאסור לכבסו משום שלמעשה יש לו בגד אחר, או דלמא רשאי לכבסו כי עתה איכא משום כבוד הבריות [אולם אם הוא רק כתם בלבד, דעת הגריש"א זצ"ל (מבכשי תורה חוה"מ עמ' תעא אות מה) שמותר לנקותו דאין זה בכלל כיבוס, אולם הש"כ (פס"ו אות עב) אסור בזה אא"כ אין לו בגד אחר מתאים].

להנה כלל גדול בידענו "גדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה" (ברכות י"ט), כלומר גדול כבוד הבריות שדוחה איסור דרבנן אפילו בקום ועשה אף במקום בזיון קטן. ואיסור תורה בשב ואל תעשה במקום בזיון גדול, כמבואר במ"ב (סי' יג ס"ק טו).

ולפי"ז יש לומר דלא מבעיא לדעת הפוסקים דמלאכת חול המעד אינו אלא מדרבנן דכבוד הבריות דוחה איסור כיבוס אע"פ שהוא בקום ועשה, אלא אפילו להסוברים שהוא מדאורייתא מ"מ הכא מכבס לצורך המועד שיהיה בגדו נקי [עייני בניאר הלכה (סי' תב על ס"ד ד"ה שצ"ח) שמבואר שצורך המועד לא הוי דוקא אם אין לו כלל, אלא אפי' יש לו נחשב צורך המועד] וא"כ אין כאן איסור מחמת מלאכת חול המועד אלא משום גזרת כיבוס בלבד [וכן מבואר במ"ב (סי' תקלא ס"ק י) ובאג"מ (ח"א סי' קסג ד"ה ומפורש, ד"ה ומה שמשמע) בענין גזרת גילוח. ודלא כהנוב"י (ארו"ק סי' יג) והחת"ס (מו"ק יד. ד"ה ומנודה), ועייני בשש"כ (פס"ו הגה רמ) מש"כ בשם הגרש"א זצ"ל].

וכן מצאנו במקור חיים (לחור"י סי' תקמ"א על סע' ד) בענין איסור תפירה, דהתיר למי שרוצה לילך בין אנשים ובוש מבגדים הקרועים וא"א לו להשאיל, דשרי אפילו לישראל לתקנו, ע"כ. [וכן מבואר בריב"ש (סי' רכו ד"ה ובשביל) דאיכא היתר של כבוד הבריות בחוה"מ בתנאי שא"א לעשות מעשה הדיוט]. ושור"ר שכן היא דעת הגר"צ שאול זצ"ל (גלא"ט תשע"ג עמ' 48 הגה 17) להתיר אף במקום גנאי קצת.

אולם לכאורה יש לדחות דשאני גזרת כיבוס שעל זה גופא תיקנו "לא לנקות" הבגדים אע"פ שזה כרוך בקצת בושא, וא"כ אכתי י"ל שאף כשיש בזיון החמירו. שו"מ שכן דעת מרן הגריש"א שליט"א (אשרי האיש פ"א אות י) שכתב שזהו גופא גזירת חז"ל שידעו שע"י גזירתם יהיו אנשים במצב של חוסר כבוד הבריות ואע"פ"כ גזרו, אכן אם יהיה גנאי גדול ללבושו כמות שהוא יש לעשות שאלת חכם, ע"כ, ודו"ק.

אלא דיש לדון עוד האם היכן דאיכא היתר מפני כבוד הבריות האם ניתן למחול על כבודו ולא לדחות האיסור כיבוס בחול המועד מחמת כבוד הבריות. והנה כבר אמרו חז"ל **בבא מציעא** (ל) לגבי השבת אבידה, "והתעלמת" פעמים שאתה מתעלם, והיינו אם הוא זקן ואינה לפי כבודו (שישיבנה, רש"י). אולם עייני **ברמב"ם** (גז"ר פ"א ה"ז) שדרך הטוב והישר להחזיר את האבדה בכל מקום אע"פ שאינה לפי כבודו [אבל הרא"ש (ב"מ פ"ב סי' כ) פליג עליו שאין בידו למחול על כבוד התורה]. וכן פסק השו"ע (סי' רסג סע' ג) [ועייני באמרי בינה (סי' א ד"ה והתוס'ם) ובפרי יצחק (ס"י כו והנה עיי"ש בתוס'ם)]. מבואר דניתן למחול על כבודו.

אולם יש לדחות דשאני התם דרשאי למחול כי הוא במקום מצוה שלא יהיה לחבירו הפסד, משא"כ בנידון דידן אכתי י"ל דאין רשאי למחול על כבודו. וכן מצאתי **בדעת תורה** (סי' יג סע' ב) שהביא שאי אפשר למחול על כבודו במקום כבוד הבריות, דאל"כ כבוד הבריות לא היה דוחה, וכההיא דכתובות (מ) דאין עשה דוחה ל"ת אם העשה ניתן למחילה, ע"כ. [וכן י"ל לפי מש"כ בקובץ שיעורים (ב"ב אות סט) בשם הגי"ר לייב גוויא ז"ל דמדחזינן דגם במת מצוה איכא משום כבוד הבריות על כרחך דאין זה בשביל שהאיש הזה צריך לכבוד, אלא דכך הוא רצון התורה שלא תתבזה שום בריה].

וכן כתב **בפתחי תשובה** (ארו"ח על סי' יג) והוסיף דאינו ענין כלל למחלוקת הרמב"ם והרא"ש הנ"ל דהתם הוא ענין אחר לאיש מסויים שרוצה להשפיל גדולתו כאחד העם בדבר שאינו בזיון לכל העולם ואינו בכלל כבוד הבריות, אבל הכא הוא דבר שהוא בזיון לכל אדם ובכלל כבוד הבריות הוא שלא ניתן למחילה, ע"כ, ודו"ק.

עבודת המועדים

מעלת חודש ניסן, והכנה לחג הפסח

חודש ניסן בקונטרס בעניני חודש ניסן וחג הפסח (להגר"ח קרלנשטיין עמ' ה) הביא מהתוספות (ר"ה כז.) לגבי מחלוקת ר"א ור' הושע אם העולם נברא בניסן או בתשרי, וכתבו דאלו ואלו דברי אלקים חיים ובתשרי עלה במחשבה לבראותו ולא נברא עד ניסן. והביא שם בשם האר"י ז"ל "שגם יום א' ניסן יש בו בחינה מסוימת של ר"ה, אלא דיום א' תשרי הוא ר"ה לגוף יום א' ניסן הוא ר"ה לנשמות".

עוד הביא שם מהקדושת לוי (פרשת בא) "כמו שישראל רוצים שהש"ת יתנהג בכל העולמות, כן כביכול הש"ת מתנהג בעצמו וכו' בחסד וברחמים וכו', וזהו הרמז בפסוק "החודש הזה לכם", כי ב"ר"ח ניסן מתחדש השפע על כל השנה וכו' וזהו "החודש" התחדשות השפע "לכם", כרצונכם כן יתקדש בכל העולמות".

עוד הביא שם (עמ' ט) בשם הש"ה (פסחים כא, ד) **דבכל ימי חודש ניסן יש קדושת ראש חודש**, וכן הביא בשם הגר"א שרמזו כן מהפסוק "החודש הזה לכם ראש חדשים", כלומר, דכל החודש הוא כמו ראש חודש ולכן כולו אסור בתענית. וביאר בזה עפ"י מה שהביא מקדמונים שכל ראש חודש מושפע על כל החודש, וכמ"ש הרמ"א (ארו"ח סי' תקפג) בשם הירושלמי שלא יישן אדם בראש השנה כי ע"ז יישן מזלו כל השנה, וכ"כ הר"ר צדוק הכהן (פרי צדיק ח"ב ק"ט, ב) **נקרא ראש חודש ולא תחילת' החודש**, שהוא ראש של כל החודש, והיינו שכל קדושת החודש כלול בראש חודש".

ולפי"ז ביאר דברי הקדושת לוי הנ"ל שבר"ח ניסן מתחדש השפע לכל השנה, דכל חודש ניסן הוא בחינת "ראש חודש" לכל חודשי השנה ולכן מושפע לכל השנה, וכיון דכל החודש מושפע מיום ראש חודש א"כ גם כל חודש ניסן מושפע מר"ח ניסן, וממילא שיש בו התחדשות על כל השנה.

עוד הביא שם (עמ' יד) בשם החידושי הר"ם **דבחודש ניסן מתחדש חודש גם בלימוד התורה**. וכן רמזו על הפסוק "ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה" שבחודש הזה יכולים להתחדש בעבודת ה', עפ"ד רבנו בחיי (שמות לט, מב) דבמקום שכתוב בתורה "עבודה" ולא "מלאכה" הר"ז רמז לעבודת ה'.

ומכל אלו הדברים נזכה להתעורר לנצל את קדושת כל חודש ניסן בכלל, וראש חודש בפרט, שישפיע עלינו שפע של קדושה לעבודת ה' לכל חודשי השנה.

מעלת חג הפסח

כתב הג"ר צדוק הכהן (פרי צדיק פסח, טז) "ולכן נקרא ליל התקדש חג שכל קדושת החגים מסתעפים מליל זה, שכן פסח נקרא ראש השנה לרגלים, דראש היינו שהוא רישא לכולא גופא, דבתר רישא גריד, דכל הרגלים מסתעפים מקדושת חג הפסח, וקדושת החג הוא עיקרו מלילה הראשונה, נמצא דמלילה הראשונה נתקדשו כל החגים".

עוד מצאנו בדברי התיבות שלום (עמ' רמד) "ובזה יתפרש עוד ענין בראש כל מועדות נשאת פסח, שענין החג שבו נהיו ישראל לעם הנבחר, הוא בראש כל מועדות, כיון שזה גם עיקר ענינם של כל הרגלים, שיהיה צריך לשאוב מהם את הרגשת אתה בחרתנו.

וכמ"ש בתפילה "אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו וכו' ושמן הגדול והקדוש עלינו קראת" וע"ז אומרים אח"כ "ותתן לנו ה' אלקינו באהבה מועדים" וכו' היינו שזהו מסרת המועדים להשריש ולהעמיק מכתם את ההרגשה כי אתה בחרתנו.

וכמד"כ שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלקיך, אשר המשמעות הפנימית של מצוה זאת היא נצחית, ששלש פעמים בשנה ירגיש כל יהודי את קירבת אלקותו ית' וישגי לראות באור פני מלך חיים".

והגר"ש פינקוס זצ"ל המשייל את המועדים לאברי האדם, שלכל אבר ואבר ישנה מעלה מיוחדת שאין לשאר האברים ויש מהם שהנשמה תלויה בהם, אבל יחס חג הפסח לשאר המועדים הוא כיחס הלידה לשאר האברים, אשר יהיו חשובים ככל שיהיו, אך כולם נובעים וחיים מאותו רגע של הלידה.

חג הפסח מוגדר כרגע ה"לידה" של כלל ישראל, באותו רגע שיצאנו ממצ"ט שערי טומאה ונבחרנו ע"י הקב"ה להיות לו לעבדים, אז בעצם נולדנו והתחלנו לחיות את חיינו האמיתיים, וכל שאר הדברים המסתעפים אחר כך הם תוצאה מאותו זמן ורגע, וכך הוא גם בכל שנה ושנה שאותה הארה מתחדשת שוב, נעשים אנו לעבדי ה', באופן שנמצא שכל חיינו הרוחניים תלויים ונובעים מחג הפסח.

והיה לנו די בידיעה זו, כדי לראות כמה הכנה נדרשת

מי שאינו יכול לאכול כזית שלם של מצה האם מחוייב לאכול עכ"פ חצי שיעור

ק"י חצי שיעור אסור מן התורה, כלומר אכילת איסור וכדו' אף בפחות משיעורו אסור מן התורה. והוא משום דהחצי שיעור "חזי לאצטרופי" (עי' **יומא** (עב) **ויר"ב** ש' (רפז)). וכבר הסתפק **הפמ"ג** (י"ד ט"ו טה מ"ז ט"ק ד ד"ה נסתפקתי) האם "חזי לאצטרופי" פירושו שהתורה אסרה חצי שיעור משום שיטעה ויאכל כזית כדי אכילת פרס או דילמא הפירוש כפשוטו, דראוי להצטרף עם חצי שיעור אחר ויהיה שיעור שלם (ולשון צירוף אין מתישב שפיר), ע"כ.

להנה לפי ביאור הראשון של הפמ"ג אין באכילת חצי שיעור איסור בעצם, אלא משום חשש שמא יאכל כשיעור. אבל לפי טעם השני חצי שיעור הוא איסור בעצם כי ראוי להצטרף. ונעיי' **בפמ"ג** (א"ח ט"ו שם א"א ט"ק ב) שני שנוקט כטעם הראשון.

ובפירושו **הרבינו חננאל** (יומא שם) משמע כהצד השני שהרי כתב שחצי שיעור אסור, כי חזי לאצטרופי "אכילה" קרינא ביה.

וכן מסקנת **החכמת שלמה** (ריש ט"ו שכח) **והחסד לאברהם** (א"ח ק' ט"ו כח ד"ה וראיתי לכ"ת) כצד השני נאלץ שלדעת החסד לאברהם בעינין שיהיה חזי אף בגמר עשיית החצי שיעור ולא שיהא חזי רק בשעת עשיית האיסור. וכ"כ **בחלקת יואב** (י"ד ט"ו ט ד"ה הנה לכאורה) נאולם לדעתו חצי שיעור אסור לא מטעם שאפשר עתה לצרף אליו ח"ש השני, אלא משום שבשעת מעשה היה חזי לאצטרופי. ועיי"ש (ד"ה וגם מש"כ) דאף במקום שאינו ראוי להצטרף ח"ש אסור מה"ת, והאוכל ח"ש בסוף יו"כ שפיר איכא איסור תורה ודלא **כהצל"ח** (פסחים מד). ועיי' **בשו"ת רע"א** (ח"ג ט"ו עו ד"ה והנה י"ל דבר חדש).

וכן מבואר **ביד המלך** (חור"מ פ"א ה"ו ד"ה ולפי') דחצי שיעור הוא איסור בעצם, דאם הוא עצמו היתר איך כמה חלקי היתר יהיה מצורף ע"י הרכבתו לאיסור גמור נוכסברא

זו כתב נמי **הדברי חיים** (ח"א סט"י כה) **והאור לציון** (מובא לקמן). ועיי' **בבית יצחק** (א"ח ט"ו סד אות א).

מעתה יש לדון מה דינו של מקיים מצוה ואינו משלים את שיעורו האם יש לו בזה שכר מצוה או דלמא לאו מידי עביד. ונפקא מינה בזה באלו שאינם יכולים לאכול כזית מצה או מרור וכדו' האם מוטל עליהם לאכול עכ"פ פחות מכשיעור.

ולכאורה דבר זה תלוי בבי' הסברות הנ"ל. והיינו דאם נאמר דהתורה אסרה חצי שיעור מחשש שמא יאכל החצי השני, יש לומר דסברא זו לא שייכת במצוות די"ל שהתורה החמירה דוקא באיסורים להפריש אדם מן עבירה נפרט בנ"ד שאינו יכול לאכול עוד].

אולם לפי טעם השני דחצי שיעור חשיב כי יכול להצטרף עם חצי השני, היה מקום לומר שה"ה חצי שיעור מהמצוה מהני. נויש מקום לדון לפי סברת **החכם צבי** (סס"י פ"ג) שכתב שח"ש חזי לאצטרופי הוא דוקא היכן דאחשביה, שבמקום אכילת מצוה איכא משום אחשביה, וכן מצאתי בס"ד שכתב **בשנות חיים** (להגר"ש קלוגר ט"ו שנה ד"ה ומה). אולם **בשו"מ** (מ' שתי' ט"ו י"ד ע"ד נלפ"ד) כתב שאף בזה אין משום אחשביה, בפרט היכן דאוכל פחות מכשיעור דאין ראייה דרצה לקיים המצוה.

ויעויין **במשנה למלך** (חור"מ פ"א ה"ז) שהאוכל פחות מכשיעור במצות עשה לא עשה ולא כלום. וכן דעת **השבות יעקב** (ח"ב סס"י יח מובא בשע"ת סס"י תנה וסס"י תפד) דמי שאין לו רק פחות מכזית מצה אינו חייב לאוכלה דאכילה בכזית משמע. נוכן נקט

החיק"ל (א"ח ט"ו צ ד"ה ש"מ ראייה) וכן דעת **הכת"ס** (ט"ו צו ד"ה וכאשר בינות), **הדברי חיים** (ח"א סס"י כה) **והחלקת יואב** (י"ד ט"ו ט ד"ה ומה שחקק).

אולם **השאג"א** (ט"ו ק ד"ה ואומר אני) ס"ל דאיכא קיום בחצי שיעור מצוה כי חזי לאצטרופי, ואילו השלים לכשיעור גם האי משהו נחשב מן המצוה נומדבריו שם יוצא שמתר לברך על קיום מצוה בח"ש. וכן **במהר"י אסאד** (א"ח ט"ו קלז) כתב דאם אין לו כשיעור שלם אם תרצה לומר דחייב מדאורי' לאכול עכ"פ דקצת מצוה איכא, מ"מ לא יגיד נוסח הברכה על אכילת מצה או מרור אלא על מצות מצה או מרור. אולם עיין לקמן בשם **הערוה"ש**, וברב פעלים (המובא לקמן ד"ה מיהו נראה לי להוכיח מדין). וכ"כ **ברב פעלים** (א"ח ח"ג ט"ו לב) שהרי חזי לאצטרופי. ונעיי' **בברכ"י** (ט"ו תפ"א אות ד) שכתב דקצת מצוה איכא וזכר לדבר מדקיי"ל ח"ש אסור מה"ת. ולא יהא אלא לזכר המצוה צריך לאוכלו, ע"כ. וכן דעת **התורת חסד** (סס"י טס) אלא דכל זה בחצי מצוה אבל לא בחצי חיוב במצוה. ועיי' **בדעת תורה** (פתיחה להל' שחייט סוף אות יא וא"ח ט"ו תנה על ט"ו ה).

ובערוה"ש (ט"ו תנ"א אות ג) כתב דבכה"ג 'מחוייב' לאכול דיש כאן קצת מצוה כיון שא"א לו לקיים יותר, אך לא יברך. **ובאור לציון** (ח"א ט"ו לה) מסיק דבחצי שיעור איכא מצוה יוראוי לקיימה. ודו"ק.

מצידנו לחג קדוש זה, וכבר כתבו בספרים (עי' מרבה חיים) שכל חודשי החורף מהווים הכנה לחג הפסח, ומי זה אשר לא ירצה לזכות לחיות את חייו הרוחניים בשנה זו.

חשיבות ההכנה לחג הפסח

וכדי לקבל כראוי את מעלת והשפעת חג גדול זה, עלינו להכין עצמנו בהכנה הראויה, וכמו שכתב המסילת ישרים (פ"ז) בחשיבות ההכנה למצוות: "ומן המעשים המדריכים את האדם לבא לידי מדה זו (טהרה) הוא ההזמנה לדברי התורה והמצוות.

והיינו, שלא יכנס בקיום המצוה בפתע פתאום שאין דעתו מיושבת עליו ויכולה להתבונן במה שהוא עושה, אלא יזמין עצמו לדבר ויכין לבו במיתון עד שיכנס בהתבוננות, ואז יתבונן מה הוא הולך לעשות, ולפני מי הוא הולך לעשות, שהרי בעיניו הזה, קל הוא שישלך מעליו הפניות החיצוניות ויקבע בלבו הכוונה האמיתית הרצויה". ואם בכל המצוות אמורים הדברים, על אחת כמה וכמה בליל הסדר שמקיימים בו כמה וכמה מצוות דאורייתא ודרבנן בזמן קצוב וקצר, ורק בכח ההכנה נוכל לקיימם בכוונה הראויה בשעת מעשה.

ובכמה אופנים יכול האדם להכין עצמו. ראשית כל היא התפילה, וכמו שכתב הגר"ח ברים (מרבה חיים פ"ב) **"ובכל תפילת שמע"ע בסוף אלוקי נצור יפרש שיחתו כמים שיזכה לבוא מוכן וראוי לקבל את הארות החג ולקיים מצוותיו כראוי וכשמתפללים על רוחניות נענים תחילה, ותפילות אלו אפשר להקדים כבר מעתה (קודם פורים) שיזכנו הש"ת להרגיש את חג הפסח, את החירות האמיתית וקדושת החג, ולהכין את עצמנו כראוי, ולכל אלו התפילה מועילה,**

כי אין לשער את ההבדל והנפק"מ בין מצוה או חג שמתכוננים לה קודם לכן אפילו במחשבה גרידא לבין מצוה או חג שלא מתכוננים עליה קודם לכן וכש"כ אם מתכוננים לה קודם לכן בהכנה דרבה".

אופן נוסף להכנה הוא, ע"י לימוד ההלכות הנצרכות, וכן לימוד בספרים המדברים ממעלת החג, וכן ע"י הכנת הלב והרצון לקיום מצוות החג, כך כשנגיע ללילה זה לא יהיו הדברים 'זרים' עבורנו. ויש להביא עצה מעשית להכין 'הכנה' מהי, והוא לחשוב ולתאר לעצמנו באופן מוחשי ומועשי את אותו הדבר שאלו אנו מתכוננים, כיצד הוא ייראה ומה נעשה בו בכל פרטי הפרטים, וכגון בענין ליל הסדר, יחשוב על מה יכוון בתפילת ערבית, ועל מה יחשוב באכילת המצה, ומה תהייה תחושותיו הנדרשת נוכל לזכות לסייעתא דשמיא שהבא להיטהר מסייעים בידו.

ובספר "אגרות דעה" מהגר"א וינטרוב (אות קסה) כתב כך **"דבר שקיבל ערך בעיני האדם אז תהיה תגובת הנפש אליו במקביל. הערכה של הדברים שבקדושה הוא כפי מה שהכיר והשיג אותם דוקא. ההתבוננות היא הפתח להכנס להערכה. כדאי להשקיע בכל יום שעה לכה"פ ללימוד מאמרים מעניינים דפסח המגביהים ערך הימים בעיני האדם, ולהתבונן בהם. ואז כשיבוא שעת הסדר שהוא הלמעשה מזה, תגיב הנפש לכל מה שספגה באופן ספונטני. ניסו זה ויראו האמת בזה".**

עוד חשוב לציון, שמרובים הנושאים המהותיים של חג הפסח, וכל אחד מהם עצום ונושג, עמוק ורחב עד שניתן לכתוב ספר שלם על כל אחד ואחד. ומיוחדים הם נושאים אלו שכל אחד מהם יסודי עד מאד לכל מהות היהודי, הן מצד כלליות החג, וכגון ענין יציאת מצרים הכולל את מצות סיפור יציאת מצרים אשר כל יסודות אמונתנו מונחים בו, ענין גאולת הדיבור, החירות מיצר הרע, אהבת ה' שבימים אלו.

והן בפרטים הרבים שיש בו, כגון בדיקת החמץ וביעורו, איסור אכילת חמץ ומצות אכילת מצה, וכן שאר מצוות ליל הסדר כסיפור יציאת מצרים, שתיית ד' כוסות, אכילת מרור, אמירת שיר השירים ועוד. ולא באנו בזה אלא לתת 'מראי מקומות' למתבונן ולמתכונן לחג נפלא זה.

יעזרנו ה' להכין עצמנו בהכנה הראויה לחג הפסח, לקיים כל מצוותיו כראוי, ונזכה בשנה זו להקריב קרבן פסח בבית המקדש ולאכול שם מן הזבחים ומן הפסחים.

נערך ע"י מחבר קונטרס "עבודת חג הפסח" מסדרת "עבודת המועדים"

העלון נתרם בעילום שם
להצלחת התורם ומשפחתו
בכל העניינים

לע"נ
מרת לאה בת רחל ע"ה